

จากอินเดียสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : การเดินทางของพระพิฆเนศ¹ From India to Southeast Asia: The Journey of the Lord Ganesha

ฐิติรัตน์ เวทย์ศิริยานันท์* วิยูทธ์ จำรัสพันธุ์ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข^c

Titiratana Wetsiriyanan, Viyouth Chamruspanth and Somsak Srisontisuk

^{abc}Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities and
Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen 40002, Thailand

*Corresponding author. Email: titiratana@gmail.com

บทคัดย่อ

จากกระแสความเชื่อความศรัทธาพระพิฆเนศเทพเจ้าองค์สำคัญในศาสนาพราหมณ์ของชาวอินเดียที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทยขณะนี้ ทำให้เกิดข้อสงสัยว่าความเชื่อพระพิฆเนศเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ดังนั้น บทความชิ้นนี้จึงถูกเขียนขึ้นมาด้วยการวิจัยเอกสารเพื่อแกะรอยและค้นหาคำตอบให้กับข้อสงสัยดังกล่าว ทำให้เห็นภาพความเชื่อมโยงของประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ของผู้คนสองดินแดนระหว่างชาวอินเดีย กับผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บนเส้นทางการค้าโบราณ(เส้นทางการค้าเครื่องเทศ) โดยมีปัจจัยที่ทำให้ชาวอินเดียได้นำเอาความเชื่อพระพิฆเนศออกเดินทางจากอินเดียมุ่งสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบว่า มีความเกี่ยวเนื่องกับความจำเป็นส่วนตัว (การหนีภัยสงคราม การแสวงโชค และการพัฒนาความรู้และทักษะในการเดินเรือ) และความจำเป็นทางสังคม (การค้า และการเผยแพร่ศาสนา) ผ่านเส้นทางการค้าดังกล่าว เมื่อความเชื่อพระพิฆเนศได้เดินทางมาถึงดินแดนแถบนี้ ความเชื่อนี้ก็ได้อีกผู้คนในท้องถิ่นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปรับ เสริม และปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ความเชื่อพระพิฆเนศเดินทางไปถึง

คำสำคัญ: พระพิฆเนศ ความเชื่อ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ สาขาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

Abstract

Lord Ganesha is one of the most influential figure of Hinduism god which in Thailand, has a growing belief and faith. It is doubt that how the belief in Lord Ganesha has been evolved in Thailand. This research has been written on document analysis on how to answer the question of faith. There are events and historical links of relationship between Indians and Southeast Asians while they were on the ancient trade route (Spice Trading Route). Also, they carried with them such belief based on two reasons (1) Personal reasons: war feeling, fortune finding, sailing knowledge and skills development, (2) Social reasons: trading and evangelism). Upon they entered the region with belief, the native Southeast Asians had adapted and manipulated belief in Lord Ganesha according to social context and culture where the belief had reached.

Keywords: Lord Ganesha, belief, Southeast Asia

บทนำ

เมื่อมนุษย์ต้องเผชิญกับสิ่งที่เกินความสามารถในการจัดการ มนุษย์จะพึ่งอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อช่วยบรรเทาความหวั่นวิตก ขณะนี้โลกาภิวัตน์ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเข้มข้นในทุกๆด้าน ความไม่แน่นอนของสังคมที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย ส่งผลให้มนุษย์มองหาสิ่งที่จะมาช่วยรับมือกับ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือช่วย ในการเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ความเชื่อหลายๆ ส่วนจึงปรากฏตัวขึ้นในสังคมไทยเป็นระยะๆ จนเกิดเป็นกระแสความเชื่อความศรัทธาในองค์เทพต่างๆ เรื่อยมา โดยมีความเชื่อว่าอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับตนได้ หากสืบทอดลึกลงไปจะพบว่า ความเชื่อมีอิทธิพลต่อความคิด ทัศนคติ และค่านิยมต่อผู้นับถือ เมื่อพิจารณาความเชื่อในสังคมพบว่า มีภาพที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเชื่อสามภาพ คือ ภาพแรก ภาพของความเชื่อที่มีอยู่มากมายในทุกสื่อรอบตัวเรา แสดงให้เห็นว่าความเชื่อมีอิทธิพลมีความสำคัญควรค่าแก่ การแสวงหาความรู้ในแง่ของความเป็นจริง ภาพที่สอง ภาพของธุรกิจ ความเชื่อที่มุ่งในเชิงสัญญา เช่น ความร่ำรวย ความมั่นคง ความปลอดภัย และความสำเร็จ

เป็นต้น พบว่าการฝังมาคติเหล่านี้เข้าไปในจิตใจของคนจะทำให้เกิดการขายที่ไม่มียวันสิ้นสุด และภาพสุดท้าย ภาพการต่อยอดมาคติลงไปในชีวิตประจำวันของผู้คนผ่านสื่อโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ เกมโชว์ การโฆษณาสินค้าทางโทรศัพท์ ฯลฯ ส่งผลให้ธุรกิจที่เกี่ยวกับความเชื่อกลายเป็นธุรกิจที่น่าจับตามองที่สุดวงการหนึ่ง สังคมไทยในขณะนี้ความเชื่อพระพิฆเนศกำลังเป็นที่กล่าวขานอย่างกว้างขวาง มีประชาชนจำนวนมาก ให้การนับถือ คนไทยส่วนใหญ่รู้จักพระพิฆเนศมานานแล้ว ในฐานะเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการ หรือเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ เป็นหนึ่งในความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมไทย พระพิฆเนศมีรูปลักษณ์โดดเด่น คือ มีกายเป็นมนุษย์ มีเศียรเป็นช้าง และทรงหนุเป็นพาหนะ ความเชื่อพระพิฆเนศมีความแตกต่างจากความเชื่อในเทพเจ้าองค์อื่นๆ กล่าวคือ พระพิฆเนศมีสถานะ ชาติกำเนิด ลักษณะทางกายภาพ และฤทธิ์ขานุภาพที่ครอบคลุมความปรารถนาของผู้คนในทุกๆ ด้าน และการบูชาพระพิฆเนศเป็นการทำเพื่อให้เกิดการหยั่งรู้ เกิดปัญญา เพื่อขออำนาจในการขจัดอุปสรรคทั้งปวง และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ เป็นเทพเจ้าภูตผีปิศาจ ตลอดจนเป็นอำนาจแห่งความเป็นที่รัก เป็นต้น

จากอินเดีย

ประเทศอินเดียเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมแห่งหนึ่งของโลก เมื่อศึกษาเกี่ยวกับประเทศอินเดียจะพบคำสามคำที่มักปรากฏอยู่ในงานเอกสารตำราต่างๆ คือ คำว่า อินเดีย ชมพูทวีป และภารตะ Satjeweerawan (1979) แสดงคำอธิบายไว้ว่า "อินเดีย" เป็นคำที่ได้มาจากภาษาสันสกฤตว่า สินธุ (Sindhu) และสินธุ เป็นชื่อของแม่น้ำสำคัญที่เป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมของชาวอินเดีย เนื่องจากชาวเปอร์เซีย ออกเสียง S ไม่ชัด จึงเปลี่ยนตัวอักษร S เป็น H และมีการเรียกชื่อดินแดนแถบนี้ว่า Hindu หรือ Hidu ในกาลต่อมา ชาวกรีกได้ตัด H ออก และแผลงเป็น Hindos ภายหลังเป็น Indus และ India ตามลำดับ ในระยะแรกชื่อนี้เป็นคำเรียกที่ใช้เรียกเฉพาะดินแดนบริเวณลุ่มน้ำสินธุเท่านั้น ต่อมาจึงใช้เรียกประเทศอินเดียทั้งหมด

ส่วนคำว่า “ชมพูทวีป” เป็นคำที่ถูกนำมาใช้เรียกชื่อประเทศอินเดียในสมัยโบราณที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาด้วยถือว่าเป็นทวีปหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยดินแดนต่างๆ คือ อินเดีย ปากีสถาน (ปากีสถานตะวันออก) ศรีลังกา บังกลาเทศ และรัฐเล็กๆ แถบเชิงเขาหิมาลัย ได้แก่ เนปาล สิกขิม และภูฏาน (Wongthamma, 1992: 13) และคำว่า “ภารตะ” เป็นคำที่ชาวอินเดียนิยมใช้เรียกตนเองว่า “ภารตวรรษ” (ที่อยู่ของของชาวภารตะ) คำว่า ภารตะ มาจากคำว่า ภารตะ ชื่อของกษัตริย์ต้นพระวงศ์ของพวกเกอรพ และปาณฑพ ซึ่งทำสงครามกันจนเกิดเป็นมหากาพย์ชื่อมหาภารตะนั่นเอง (Saenburan, 2004: 8)

ประเทศอินเดียตั้งอยู่ในทวีปเอเชียใต้ ทิศเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีทิวเขาหิมาลัย ขวางอยู่ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตกเป็นฝั่งทะเลซึ่งมีทิวเขากันอยู่ทางด้านหลัง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีช่องเขาซึ่งชาวอินเดียนิยมติดต่อกับโลกภายนอก และทางนี้เองที่ชาวต่างชาติได้อพยพหรือบุกรุกลงมา ในประเทศอินเดีย ส่วนทางฝั่งทะเล มักใช้เป็นทางเผยแพร่อิทธิพลของอารยธรรมอินเดียออกไปสู่ภายนอก ชาวอินเดียนิยมการเผยแพร่อารยธรรมของตนให้แพร่หลายไปยังภูมิภาคของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียใต้โดยรวม ราวหนึ่งพันปีก่อนพุทธกาลกลุ่มชนชาวอารยันได้เดินทางอพยพเข้ามาลงหลักปักฐาน ในผืนดินแห่งนี้ และได้นำศาสนาพระเวท (ศาสนาที่เคารพบูชาเทวดา และธรรมชาติ ไม่มีการทำรูปเคารพ เนื่องจากชาวอารยันอพยพเคลื่อนย้ายที่อยู่อยู่เสมอ) เข้ามาด้วย โดยนำมาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของชนพื้นเมือง (ชาวดราวิเดียน) ซึ่งมีมาก่อนและพัฒนาเป็นศาสนาพราหมณ์ในที่สุด โดยเชื่อว่า พระเป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างสิ่งมีชีวิตทั้งปวง โดยมีเทพเจ้าสูงสุด 3 พระองค์ ได้แก่ พระพรหม เป็นผู้สร้างโลก พระศิวะ เป็นผู้ทำลาย และพระนารายณ์ เป็นผู้ปกป้องรักษาโลก (Chokmukda, 2011: 24)

คติความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าของชาวอินเดีย

ศาสนาพราหมณ์ถือกำเนิดและสืบทอดมาเป็นเวลายาวนานในอินเดีย จนกระทั่งถึงในปัจจุบัน ชาวอินเดียนิยมวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับความเชื่อและศาสนา

เป็นอย่างยิ่ง Jermsawat (1980)เสนอไว้ว่า ปัจจัยสำคัญในการครองชีวิตของชาวอินเดียคือความเชื่อในศาสนา พิธีกรรมศาสนกิจ การสังเวบุญฯ รวมทั้งการสร้างสิ่งก่อสร้างปูชนียสถาน ล้วนทำไปเพื่ออุทิศให้พระเป็นเจ้าในศาสนา และเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติด้วยความศรัทธา เพื่อประโยชน์ในความ สุข ความเจริญก้าวหน้า และความโชคดีให้แก่ตนเองและผู้อื่นทั้งในขณะที่มีชีวิตอยู่และสิ้นอายุขัยไปแล้ว ดังนั้น ศาสนาในอินเดียจึงเปรียบเสมือนโครงสร้างที่สำคัญที่สุดของสังคมอินเดีย เสมือนเป็นหัวใจหรือสิ่งที่มีอิทธิพลสูงสุดครอบคลุมจิตใจของชาวอินเดีย ตั้งแต่โบราณตราบจนปัจจุบัน

Kasemsan na Ayuthya (2003) ให้คำอธิบายเพิ่มว่า พระเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ คือ “พระปรมาตมัน” ไม่มีตัวตน ไม่มีรูปร่าง เมื่อพระปรมาตมันมีความประสงค์จะสร้างโลก จึงเกิดเป็นภาวะ มีอาการ เรียกว่า “สาการาภาพ” มีสามรูป (ตรัยรูป) ได้แก่ พระพรหม พระศิวะ และพระนารายณ์ ผู้นับถือศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อว่า มีเทพเจ้าประจำอยู่ในสิ่งของต่างๆ สิ่ง ผู้นับถือสามารถมีอิสรภาพในการนับถือและการจินตนาการทางเทวรูป โดยยึดถือร่วมกันในเรื่องของเอกภาพในพหุภาพ หมายถึง การมี เทพเจ้าองค์เดียวในรูปร่างที่แตกต่างกัน ทำให้ศาสนาพราหมณ์มีเทพเจ้าเป็นจำนวนมากและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้ในคัมภีร์ปุราณะแสดงไว้ว่ามีเทพเจ้า 330,000,000 องค์ ซึ่งมีรูปร่างต่างกัน ชื่อต่างกัน หน้าที่ต่างกัน แต่มีวิญญูณเดียวกัน คือ พระปรมาตมันสูงสุด มีหลักว่าเทพเจ้าทั้งหลายเป็นส่วนหนึ่งของพระปรมาตมัน ถือกันว่า มีเอกภาพในพหุภาค คือ มีเทพเจ้าองค์เดียวในร่างต่างๆ เป็นต้น

เนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์มีเทพเจ้าจำนวนมาก จึงมีการจัดลำดับชั้นเทพเจ้าที่สำคัญ แสดงไว้ในงานของ Wattanamahath (2005) ว่าประกอบด้วยพระเป็นเจ้า (มหาเทพ) เทพเจ้าชั้นผู้ใหญ่ และเทพเจ้าชั้นผู้น้อย ดังนี้ **พระเป็นเจ้า** ได้แก่ พระพรหม พระศิวะ และพระนารายณ์ **เทพเจ้าชั้นผู้ใหญ่** ได้แก่ พระอินทร์ พระพิฆเนศ พระวรุณ พระวายุ พระอัคนี พระกามเทพ พระวิศวกรรม พระคงคา และ **เทพเจ้าชั้นผู้น้อย** ได้แก่ พระนารท คนธรรพ์ อัปสร กิณนร กิณนรี ครุฑ และนาค เป็นต้น

การบูชาเทพเจ้าในอินเดียต้องเริ่มบูชาพระพิฆเนศก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงทำการบูชา เทพเจ้าองค์อื่นๆ ตามลำดับ Wright (2005) ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับสาเหตุที่ชาวอินเดียต้องทำการบูชา พระพิฆเนศก่อนเป็นลำดับแรกว่า พระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าที่มีอายุเก่าแก่กว่าเทพเจ้าองค์อื่นๆ กล่าวคือ เมื่อครั้งก่อนพุทธกาล ชาวอินเดียโบราณมี 3 ชนชาติใหญ่ที่ประสมประสานกัน ได้แก่ **ชาวมุนดา** (พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร) เป็นชนกลุ่มน้อยที่กระจัดกระจายทั่วอินเดีย **ชาวทมิฬ** (พูดภาษาทราวียัน) และพวกหลังสุด คือ **ชาวอารยัน** (พูดภาษาอินโด-ยูโรเปียน) เชื่อกันว่าชาวมุนดาหนีภัยช้างป่าและจับช้างมาเลี้ยงก่อนใคร ต่อมาเมื่อชาวทมิฬและชาวอารยันเข้ามาตามลำดับก็มีการนับถือเจ้าสิมิงไพรที่มีหัวเป็นช้างของชาวพื้นเมืองไว้ด้วย เมื่อศาสนาฮินดูตั้งมั่นในอินเดียแล้วชาวอินเดียก็หันมานับถือพระอิศวรและพระนารายณ์เป็นใหญ่ แต่พวกเขาก็ยินดีไหว้พระพิฆเนศก่อน ทั้งนี้เพราะพระองค์อยู่คู่กับชนพื้นเมือง มาก่อนที่เทพเจ้าองค์อื่นๆ จะเข้ามาเป็นใหญ่ในดินแดนอินเดียนั้นเอง

ส่วนตำนานเกี่ยวกับกำเนิดแห่งพระพิฆเนศ กล่าวกันว่า พระองค์ทรงเป็นพระโอรสของมหาเทพ คือ พระศิวะ และพระแม่อูมา มีพระเชษฐา คือ พระสกันทกุมาร พระพิฆเนศมีเทวลักษณะที่โดดเด่น คือ ทรงมีรูปกายอย่างมนุษย์ พระวรกายอวบอ้วน มีเศียรเป็นช้าง มีงาเดียว มีสี่กรหรือหกกร (จำนวนพระกรขึ้นอยู่กับปางนั้นๆ) ทรงถือขอช้าง เชือกบาศก์ งาช้าง และขามขนมโมทกะ มีงูเป็นสายสังวาล ในจิตรกรรมอินเดียจะมีการเขียนเครื่องหมายเส้นตรง 3 เส้นไว้ที่กลางพระนลาฏ (หน้าผาก) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของ ลัทธิไศวนิกาย ทรงมีเทพพาหนะเป็นหนู (มุสิกะ) คัมภีร์บางฉบับกล่าวว่าพระองค์ทรงมีพระชายา 2 องค์ คือ นางสิทธิและนางพุทธิ และมีโอรส 2 องค์ คือ ลาก (เกิดจากนางพุทธิ) และเกษม (เกิดจากนางสิทธิ)

ศาสนาพราหมณ์ประกอบด้วยลัทธิย่อยจำนวนมาก ลัทธิใหญ่ที่รู้จักกันทั่วไปมี 6 ลัทธิ ประกอบด้วย ไวษณะวะ (Vaisnavas) ไศวะ (Shaivas) ศักตะ (Saktas) คาณปัตยะ (Ganpatayas) เสารปะถะ (Saurapathas) และสมารทะ (Smarthas) โดยเฉพาะอย่างยิ่งลัทธิคาณปัตยะ คือ ลัทธิที่นับถือพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าสูงสุด ซึ่งประกอบด้วยนิกายย่อยอีก 6 นิกาย แต่ละนิกายจะมีรูปแบบและบทสวด “มนตร์” ที่แตกต่างกันไป (Kachacheewa, 1988:15)

Thongpan (2010) ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า พระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าแห่งการศึกษาเล่าเรียน เป็นเทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญ คือ เป็นเทพเจ้าผู้จัดอุปสรรค ชาวอินเดียนิยมนารูป พระพิฆเนศติดไว้ที่ด้านบนของประตูบ้าน หน้าร้านค้าทั่วไป โดยนับถือว่าเป็นเทพเจ้าประจำบ้านที่ต้องบูชาทุกเช้าเป็นอันดับแรก ในศาสนาเชน และพุทธศาสนามีการรับเอาพระพิฆเนศเข้ามาเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง ในศาสนาของตนด้วย พระพิฆเนศจึงเป็นเทพเจ้าที่มีผู้เคารพนับถือต่างลัทธิมากที่สุด พระองค์ทรงเป็น “เทพเจ้าสากล”(Universal God) สาเหตุที่พระองค์มีชื่อเสียงมากมาย เนื่องมาจากการเป็นเทพเจ้า แห่งอุปสรรค ผู้สามารถสร้างอุปสรรคให้เกิดขึ้นแก่มนุษย์ สัตว์ เทวดา และมารร้ายต่างๆ ขณะเดียวกันก็สามารถจัดอุปสรรคทั้งปวงได้ พระพิฆเนศจึงถูกยกย่องให้เป็นเทพเจ้าในด้านต่างๆ มากมาย เช่น เทพเจ้าแห่งความฉลาดรอบรู้ เทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการ เทพเจ้าแห่งอักษรศาสตร์การประพันธ์ เทพเจ้าประจำหมู่บ้าน ประจำเรือน เทพเจ้าแห่งการเก็บเกี่ยวประทานความอุดมสมบูรณ์ เทพเจ้าคุ้มครองป้องกันขัดขวางสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง นอกจากนี้ Intarawoot (n.d.) กล่าวว่า พระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าสำคัญ ในทุกหมู่บ้านจะต้องมีรูปปั้นไว้สักการบูชา จะประดิษฐานในวัดหรือไม่ก็ได้ ที่หน้าประตูเมืองหรือป้อมต่างๆ จะมีรูปพระพิฆเนศประดิษฐานไว้หน้าประตูทางเข้าศาสนสถานในลัทธิไศวะนิกาย จะต้องมีการบูชาพระพิฆเนศประดิษฐานไว้ทางขวามือเสมอไปหรือบางที่ก็ประดิษฐานไว้ในหอที่สร้างแยกออกไปต่างหาก ส่วนมากจะอยู่ทางทิศตะวันตก เป็นต้น

เหตุใดพระพิฆเนศจึงเดินทางออกจากดินแดนของพระองค์

ในการค้นคว้าประวัติความเป็นมาของพระพิฆเนศนั้น คำถามในใจที่เป็นฉนวนความคิดทำให้เกิดบทความชิ้นนี้ขึ้นมา คือ ทำไมพระพิฆเนศจึงได้ปรากฏตัวอยู่ในวัฒนธรรมที่หลากหลายในดินแดนต่างๆของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชาวอินเดียนำเอา ความเชื่อพระพิฆเนศออกเดินทางจากอินเดียมุ่งสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นส่วนตัว และความจำเป็นทางสังคม มีรายละเอียด ดังนี้

1. ความจำเป็นส่วนตัว พบว่า เหตุจูงใจให้ชาวอินเดียออกเดินทางจากฝั่งแผ่นดินมาตุภูมิ ได้แก่ การหนีภัยสงคราม การแสวงหาโชค และการพัฒนาความรู้และทักษะในการเดินเรือ ดังนี้

1) การหนีภัยสงคราม ภาวะสงครามในอินเดีย เช่น ในช่วงระหว่างที่พระเจ้าอโศกมหาราชรุกรานแคว้นกิลิกะ รวพุทธศตวรรษที่ 3 ผลจากสงครามครั้งนี้ทำให้มีผู้คนล้มตายและถูกจับเป็นเชลย ยังผลให้ชาวอินเดียจำนวนมากต้องหลบหนีภัยสงครามโดยลงเรือหลายร้อยลำ บางกลุ่มก็ออกเดินทางมายังสุวรรณภูมิ ส่วนบางกลุ่มก็เลยไปทางหมู่เกาะชวาหลังจากนั้นพระเจ้ากนิษกะก็ได้ทำสงครามจากตอนบนของอินเดียมุ่งสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ การรุกรานดังกล่าวมีผลทำให้พระราชวงศ์ ขุนนาง และผู้คนต่าง ๆ ในแคว้นที่ถูกรุกรานพากันอพยพหลบหนีมาตั้งถิ่นฐานในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

นอกจากนี้งานของ Chinnak (2001) ได้เสนอปัจจัยสำคัญ 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในของประเทศอินเดีย ที่ส่งผลให้ชาวอินเดียต้องเดินทางออกนอกประเทศ ดังนี้

ปัจจัยภายนอก ประวัติศาสตร์อินเดียสะท้อนให้เห็นว่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรใน

ดินแดนแห่งนี้ได้ดึงดูดผู้คนจากภายนอกให้หมุนเวียนกันเข้ามาครอบครองและมีอิทธิพลเหนือดินแดน อันมั่งคั่งด้วยทรัพยากรแห่งนี้ แรกเริ่ม คือ ชาวอารยัน ต่อมาชาวกรีกนำโดยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ มหาราชแห่งมาซิโดเนียได้ยกทัพเข้ามารุกรานและครอบครองดินแดนบางส่วน อีกสองศตวรรษถัดมา พระเจ้าไซรัส ชาวเปอร์เซียก็แผ่อิทธิพลเข้ามาในหลายพื้นที่ของอินเดีย ต่อมาชาวฮั่น และชาวมุสลิมก็ได้รุกรานเข้ามา นับตั้งแต่ชาวอารยันได้แผ่อิทธิพลเข้ามาในอินเดียและสร้างรากฐานความคิดที่สำคัญให้แก่ชนพื้นเมือง คือ ศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองชนพื้นเมือง เมื่อชนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามารุกรานอินเดียส่งผลให้ศาสนาฮินดูเกิดความไม่มั่นคง (Chokmukda, 2011: 39) ในช่วงเวลาที่ชนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาแสดงแสนยานุภาพส่งผลให้ชาวอินเดียสองกลุ่ม คือ กลุ่มแรก กลุ่มผู้ศรัทธาและนับถือศาสนาฮินดู และกลุ่มที่สอง กลุ่มพราหมณ์ผู้ทำหน้าที่สำคัญในการ

ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของศาสนาฮินดูบางส่วนต้องอพยพออกจากอินเดียเพื่อความปลอดภัยในชีวิตความเป็นอยู่ พวกเขาจึงนำความเชื่อทางศาสนาติดตัวมาพร้อม ๆ กับการรอนแรมหาที่พักพิงในดินแดนแห่งความหวังแห่งใหม่ด้วย (Suwanwong, 1996: 28)

ปัจจัยภายใน พบว่า การปกครองของอินเดียโบราณ บางรัฐปกครองแบบราชาธิปไตย บางรัฐปกครองแบบสาธารณรัฐ ทั้งนี้มีการแย่งชิงความเป็นใหญ่ระหว่างรัฐราชาธิปไตยกับรัฐสาธารณรัฐเรื่อยมา สภาวะสงครามภายในประเทศส่งผลกระทบต่อการค้าเดินชีวิตของชาวอินเดีย การอพยพเคลื่อนย้ายของชาวอินเดียจากมาตุภูมิเพื่อแสวงหาดินแดนอันสงบสุขจึงเกิดขึ้นหลายครั้งหลายครา (Chokmukda, 2011) นอกจากนี้ยังมีการช่วงชิงอำนาจภายในกลุ่มชนชาวอารยันด้วยตนเอง คือ กลุ่มคนในวรรณะพราหมณ์และวรรณะกษัตริย์ มีการแย่งชิงพื้นที่ความศรัทธาของชนพื้นเมือง ในฐานะผู้ปกครองประเทศ อำนาจของกษัตริย์น่าจะเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครอง แต่ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะสิทธิขาดในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาผูกติดอยู่กับกลุ่มพราหมณ์ กษัตริย์จึงถูกทำให้เหมือนตกอยู่ภายใต้อำนาจของพราหมณ์ นำไปสู่สงครามกลางเมือง บางครั้งกลุ่มพราหมณ์สูญเสียอำนาจ ก็ต้องลี้ภัยไปในดินแดน ถิ่นอื่นที่มีสวัสดิภาพในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ดินแดนภารตยังเป็นดินแดนที่เป็นแหล่งกำเนิดศาสนาสำคัญ ได้แก่ ศาสนาฮินดู พุทธศาสนา ศาสนาเชน และศาสนาซิกข์ เป็นต้น บางช่วงของประวัติศาสตร์ หากกษัตริย์ทรงเลื่อมใสในหลักการศาสนาใด พระองค์ก็จะทรงส่งเสริมศาสนานั้นๆ เช่น ในยุคสมัยของ พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่สำคัญในยุคนั้น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจึงเสื่อมคลายและไม่เป็นที่นิยมของประชาชนทั่วไป สถานะของกลุ่มพราหมณ์จึงเกิดความสั่นคลอน จนต้องลี้ภัยไปยังดินแดนอื่น ๆ (Danthanin, 2011: 44) เหตุดังกล่าวทำให้ความเชื่อทางศาสนาจำต้องเดินทางออกมาพร้อม ๆ กับกลุ่มพราหมณ์ดังกล่าวด้วย

2) การแสวงโชค เนื่องจากดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีชื่อเสียงว่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทองคำ จนได้รับขนานนามว่า สุวรรณภูมิ หรือ สุวรรณทวีป

โดยมีสิ่งมีค่าหลายอย่าง เช่น งาช้าง นอแรด แก่นจันทน์ กระวาน การบูร เป็นต้น ซึ่งจูงใจให้ชาวอินเดียออกเดินทางมาแสวงโชคในดินแดนนี้ (Pong-arjam, 1986: 53)

3) การพัฒนาความรู้และทักษะในการเดินเรือ สืบเนื่องมาจากชาวอินเดียได้เรียนรู้เกี่ยวกับคลื่นลม ฤดูกาลมรสุม และการบังคับเรือในสถานการณ์ต่างๆ ทำให้มีการสั่งสมทักษะจนเกิดเป็น ความชำนาญในการเดินเรือ ส่งผลให้การเดินเรือระหว่างประเทศอินเดียกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นไปด้วยความสะดวกมากขึ้น ประกอบกับการที่ชาวอินเดียมีความรู้ในการต่อเรือดีขึ้นกว่าเดิม โดยมีความสามารถในการต่อเรือขนาดใหญ่ที่สามารถบรรทุกผู้โดยสารได้ตั้งแต่ 600-700 คน ทำให้มีการติดต่อกันมากยิ่งขึ้น (Chinnak, 2001: 76)

2. ความจำเป็นทางสังคม ในช่วงเวลาที่บ้านเมืองสงบสุข การค้าและความต้องการสินค้าที่หลากหลายนานาประเทศ รวมทั้งการกระจายสินค้าภายในประเทศจะนำมาซึ่งความมั่งคั่งของประเทศ เพื่อหล่อเลี้ยงประชากรของประเทศที่มีจำนวนมาก ส่งผลต่อนโยบายทางการค้าของประเทศ กลุ่มพ่อค้าจึงทำหน้าที่สำคัญในการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและสินค้าต่างๆ ด้วยการเดินทางเพื่อเปิดเส้นทางการค้าเส้นทางใหม่หรือเพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ต้องการที่มีระยะทางอันไกลโพ้น

1) การค้า เนื่องจากว่าดินแดนแถบนี้ มีความอุดมสมบูรณ์ และมีสินค้าหลายอย่าง ที่ชาวอินเดียต้องการ เช่น ทองคำ เครื่องเทศ และยางไม้หอม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทองคำเป็นสินค้าที่ ชาวอินเดียต้องการเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 4 อินเดียถูกตัดขาดทางการค้ากับภาคกลางของทวีปเอเชีย ทำให้ไม่อาจหาซื้อทองคำที่มาจากแคว้นไซบีเรียได้ตั้งแต่ก่อน และในช่วงต้นของพุทธศตวรรษ ที่ 7 จักรพรรดิโรมันก็ทรงห้ามมิให้เหรียญทองโรมันรั่วไหลออกไปนอกราชอาณาจักรดังที่เคยเป็นมา ส่งผลให้พ่อค้าชาวอินเดียที่ต้องการทองคำต่างมุ่งหน้าเดินทางสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บางกลุ่มจะพำนักเพื่อขายสินค้าจากอินเดียและซื้อสินค้าพื้นเมือง จนกระทั่งถึงระยะลมมรสุมจึงเดินทางกลับ ดังนั้นในปีหนึ่งๆพ่อค้าชาวอินเดียจะมาพำนักขายสินค้าประมาณ 4-6 เดือน บางคนก็แต่งงานกับหญิงพื้นเมืองและตั้งหลักแหล่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Ditsakul, 1973: 11)

2) การเผยแพร่ศาสนา หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการเดินทางของชาวอินเดียมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ วรรณคดีในพุทธศาสนาอย่างชาดกต่างๆ มีการพูดถึงการเดินทางระหว่างประเทศอินเดียกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้หลายแห่ง เช่น ปรากฏในคัมภีร์มหาวงศ์ของลिंगกาวา พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งพระโสณะและพระอุตตระเข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนายังดินแดนต่างๆ ในสุวรรณภูมิ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าพุทธศาสนาได้เดินทางเข้ามาก่อน ต่อมาในสมัยราชวงศ์คุปตะศาสนาพราหมณ์จึงได้แพร่หลายเข้ามาในราชสำนักและในหมู่ชนชั้นสูงของอาณาจักรต่างๆ อย่างไรก็ตามอารยธรรมอินเดีย อันเกี่ยวเนื่องกับศาสนา อาจมีการแพร่เข้ามาก่อนหน้านั้นแล้ว โดยพ่อค้าและนักแสวงโชคชาวอินเดียที่มีการติดต่อกับสุวรรณภูมิมาโดยตลอด (Chinnak, 2001: 75)

กล่าวโดยสังเขปได้ว่า สาเหตุที่ทำให้ชาวอินเดียจำเป็นต้องอพยพ เกิดมาจากความจำเป็น 2 ระดับ คือ ความจำเป็นส่วนตัว ได้แก่ การหนีภัยสงคราม การแสวงโชค และการพัฒนาความรู้และทักษะในการเดินเรือ และความจำเป็นทางสังคม ได้แก่ การค้า และการเผยแพร่ศาสนา เป็นต้น ทั้งนี้ การเดินทาง ทางทะเลของชาวอินเดียที่มีระยะทางอันไกลโพ้น ต้องเผชิญหน้ากับคลื่นลมต่างๆ และเหตุการณ์ต่างๆ ที่ไม่อาจสามารถคาดเดาได้อาจเกิดขึ้นมาในระหว่างการเดินทางและในการทำการค้า เพื่อความมั่นคง ทางจิตใจ ชาวอินเดียจึงได้นำพระพิฆเนศติดตัวมาด้วย ซึ่งพวกเขาให้การนับถือว่าพระพิฆเนศทรงเป็น เทพเจ้าผู้จัดอุปสรรคทั้งปวงและประทานความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ พระองค์จึงได้ออกเดินทางมาพร้อมกับผู้คนที่ศรัทธาและนับถือพระองค์นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ตามรอยการเดินทางของพระพิฆเนศจากอินเดียสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย เรียกกันว่า ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือเอเชียอาคเนย์ ประกอบด้วยดินแดนส่วนที่เป็นภาคพื้นทวีป และดินแดนส่วนที่เป็นหมู่

เกาะในทะเลจีนใต้ มีช่องแคบมะละกาและช่องแคบซุนดา ทำหน้าที่คล้ายประตูเปิด เชื่อมให้มหาสมุทรอินเดียกับทะเลจีนติดต่อกันได้ ดินแดนภูมิภาคนี้ มีสภาพเป็นที่สูง มีภูเขาทอดตัวจากเหนือลงใต้ ทำให้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และต้นกำเนิดแม่น้ำต่าง ๆ ตลอดจนที่ราบลุ่มแม่น้ำซึ่งมีประโยชน์ต่อการเกษตร Hall and Kasetsiri (2006) ให้รายละเอียดเกี่ยวกับคำว่า “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (Southeast Asia) ดังนี้ คำว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มมีการใช้กันทั่วไปในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 หมายถึง ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อยู่บนผืนแผ่นดินใหญ่ อันประกอบขึ้นเป็นแหลมอินโดจีน และดินแดนที่เป็นกลุ่มเกาะขนาดใหญ่รวมทั้งอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์

สมัยโบราณดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีพ่อค้าหลากหลายกลุ่มเดินทางเข้ามาเพื่อ ทำการค้า 2 สาย คือ ทางบก เรียกว่า เส้นทางสายไหม (Silk Route) และทางทะเล เรียกว่า เส้นทางเครื่องเทศ (Spice Route) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางทะเล แต่เดิมใช้เรือแล่นเลียบฝั่งมหาสมุทรอินเดียไปยังหมู่เกาะทะเลใต้ หรือมาที่แหลมมลายู มีการถ่ายสินค้าขึ้นบกที่เมืองท่าในอ่าวเบงกอล เช่น เมืองตะกั่วป่า และถ่ายลงเรือทางอ่าวไทยไปในทะเลจีนใต้จนถึงประเทศจีน หรือผ่านเข้าช่องแคบมะละกา ระหว่างเกาะสุมาตรากับแหลมมลายู เส้นทางเครื่องเทศนี้ มีสินค้าสำคัญคือ เครื่องเทศ เพราะเครื่องเทศเป็นทั้งยาและใช้ปรุงอาหาร แหล่งเครื่องเทศที่นำมาใช้จะมาจากอินเดียและหมู่เกาะทางตะวันออกโดยเฉพาะเกาะโมลุกกะ หรือ “หมู่เกาะเครื่องเทศ” (Spice Island) ชาวตะวันตกได้เครื่องเทศดังกล่าวนี้จากตะวันออกครั้งแรก โดยนำไปประเทศจีนแล้วส่งต่อไปทางบกโดยใช้เส้นทางสายไหม ต่อมาเมื่อรู้จักใช้ ลมมรสุมในการเดินเรือก็นำไปค้าขายโดยใช้เส้นทางเครื่องเทศแทน (Chinnak, 2001: 71)

หลักฐานเอกสารในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แสดงให้เห็นว่าการติดต่อระหว่างคนในภูมิภาคนี้กับชาวอินเดียมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยมีการติดต่อทางเรือกับประเทศอินเดียก่อนที่ ชาวอารยันจะบุกเข้ามาในอินเดีย (Ditsakul, 1973: 9) พ่อค้าชาวอินเดียมีความรู้ในการเดินเรือทะเลมาแต่โบราณและรู้จักเส้นทางสายเครื่องเทศนี้ดี มีการตั้งชื่อของสถานที่ต่าง ๆ ที่ชาวอินเดียเดิน

ทางออกมาติดต่อค้าขายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น สุวรรณภูมิ (บางตำราว่าสุวรรณทวีป หมายถึง เกาะสุมาตรา) ตักโกละ (ตลาดกระวาน) กรรบูรทวีป (เกาะการบูร) นารีเกลทวีป (เกาะมะพร้าว) เป็นต้น (Chinnak, 2001: 71) ชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาในดินแดนแถบนี้ มิได้มีแต่เพียงพ่อค้าเท่านั้น นักบวช นักพรต ผู้เผยแพร่ศาสนา นักเผชิญโชค ก็เดินทางเข้ามาด้วย โดยได้นำเอาศิลปวัฒนธรรม ลัทธิการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา รวมทั้งวรรณคดีต่างๆ เข้ามาในดินแดนแถบนี้ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 7-8 มีการติดต่อกันมากขึ้น มีทั้งพระภิกษุในพุทธศาสนาและพราหมณ์ ตลอดจนผู้มีความรู้ได้เดินทางเข้ามามากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9-10 อารยธรรมอินเดียได้ก่อให้เกิดผลอย่างมากมายต่อภูมิภาคแถบนี้

หลักฐานทางโบราณคดี แสดงให้เห็นว่าผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการพัฒนาอารยธรรมของตนตั้งแต่ก่อนยุคประวัติศาสตร์มาเป็นเวลานานแล้ว โดยรวมกลุ่มกันอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำ รู้จักเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งาน และเพาะปลูกพืช มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ตลอดจนมีความเชื่อในเรื่อง ภูตผีปิศาจ เป็นต้น ขณะเดียวกันอารยธรรมอินเดียทางด้านตะวันตกและอารยธรรมจีนทางด้านทิศเหนือก็ได้แพร่กระจายเข้ามาในภูมิภาคแถบนี้ บันทึกของชาวจีนและชาวอินเดียระบุไว้ว่า ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โบราณนั้น แบ่งเป็นอาณาจักรใหญ่ๆ มากมาย ทั้งดินแดนภาคพื้นทวีปและดินแดนที่เป็นหมู่เกาะ การรับอารยธรรมอินเดียเป็นไปในลักษณะการแพร่กระจายของความเชื่อทางศาสนา ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนานิกายหินยานและมหายาน และศาสนาอิสลาม นอกจากศาสนาจะมีอิทธิพลต่อ ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วยังมีอิทธิพลด้านอื่นๆ ด้วย ได้แก่ แนวคิดทางการเมือง กฎหมาย ภาษา วรรณคดี ศิลปะ และสถาปัตยกรรม เป็นต้น Panananont (1984) หลักฐานทางโบราณคดีมากมายเผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ หลักฐานทางศิลปกรรม เช่น ภาพหินทรายรูปทรงที่ไม่เคยมีมาก่อน เช่น กุณฑี หม้อพรมน้ำ ตะคัน และพบตะเกียงโรมันสัมฤทธิ์ ที่ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี อาจหล่อขึ้นที่เมืองอเล็กซานเดรีย ในประเทศอียิปต์ ก่อนสมัยพุทธศตวรรษที่ 6 ซึ่งอยู่ในยุค

ที่อินเดียติดต่อกับโรมันและจากการเปลี่ยนแปลง ทางการค้านี้ชาวโรมันได้มาตั้งถิ่นฐานตามเมืองท่าโบราณของอินเดียเช่นกัน ตามเมืองท่าเหล่านี้เองเป็นจุดเริ่มต้นเส้นทางการติดต่อมายังดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Intarawoot, 1999:73) นอกจากนี้ยังพบที่ประทับตราหิน ใช้ในการประทับคำสั่งอนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมการค้า โดยมีการสลักเป็นตัวอักษรพราหมีจากอินเดียเหนือ และยังมีที่ประทับตราหินสลักภาษาสันสกฤตด้วยอักษรปัลลวะจากอินเดียใต้ อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6-11 พบที่ควนลูกปัด อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ เป็นต้น (Kraileuk, 1990:42)

ในส่วนของเส้นทางการเดินทางชาวอินเดียโบราณที่มุ่งหน้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ Noonsuk (1981) Chinnak (2001) และ Kam-ek (2005) ได้แสดงให้เห็นว่ามีการใช้เส้นทาง การคมนาคมสำคัญ 2 เส้นทาง คือ ทางบก และ ทางน้ำ ดังนี้

การเดินทางทางบก พบเส้นทางการเดินทางของชาวอินเดียทางภาคเหนือและภาคกลาง โดยมีเส้นทางการเดินทางเริ่มขึ้นที่อ่าวเบงกอล (บังคลาเทศ) มาขึ้นบกที่เมืองทวาย จากนั้นเดินทางผ่านมาตามลำน้ำแม่กลองไปจนถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หรือจากเมืองมะละแหม่งทางเหนือของเมืองทวาย ผ่านด่านแม่สอด เข้ามายังเมืองตาก และล่องไปตามลำน้ำเจ้าพระยา ผ่านเมืองศรีเทพ ผ่านแม่น้ำมูล และ ที่ราบสูงโคราช สิ้นสุดที่เมืองจำปาศักดิ์

ส่วนการเดินทางทางน้ำ พบว่า ผู้ที่เดินทางมาจากภาคใต้ของอินเดีย มักจะเดินทางโดยเรือจากเมืองท่าต่างๆ ของอินเดียทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตก ได้แก่ เมืองกาวิริปฏิภูมัม ปากแม่น้ำกเวริ เมืองโสวัตมะ บนฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ เมืองตารลิปติ ปากแม่น้ำคงคา เมืองกรุกัจฉะ ทางตะวันตก เมืองกอลิงคะ ทางตะวันออกเฉียงเหนือ เมืองมุฉิริทางใต้ เป็นต้น จากเมืองท่าเหล่านี้แล่นเรืออ้อมแหลมมลายูผ่านหมู่เกาะนิโคบาร์และแหลมมอจินในเกาะสุมาตรา ส่วนใหญ่จะแล่นเรือผ่านหมู่เกาะอันดามัน ไปขึ้นบกที่เมืองตะโกละ(ตะกั่วป่า) แล้วเดินทางต่อไปเมืองไชยา หรืออาจแล่นเรือผ่านแหลมมลายู ผ่านช่องแคบมะละกา ไปยังแคว้นไทรบุรี แล้วใช้เส้นทางลำน้ำในเขตมาเลเซีย เข้าแม่น้ำปัตตานีไปออกชายฝั่งทะเลไทยทางภาคใต้ของไทย บริเวณจังหวัดสงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช หรือจากอินเดียมาสู่เกาะ

สุมาตรา แล้วเลียบไปเกาะชวา เกาะบอร์เนียวแล้วแยกเข้าสู่ท่าเรือในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย หรือเลยไปสู่ประเทศกัมพูชา

ชาวอินเดียโบราณใช้เส้นทางทางบกและทางน้ำ เพื่อเดินทางเข้ามายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยการเดินทางทางน้ำเป็นที่นิยมเนื่องจากชาวอินเดียมีความรู้และความชำนาญในการเดินเรือเป็นอย่างดี โดยอาจหยุดพักหรือตั้งถิ่นฐานเพื่อหลบลมมรสุม เมื่อลมมรสุมผ่านไปจึงออกเดินทางต่อ ทั้งนี้พบว่าการเดินทางทางบก อาจไม่เป็นที่นิยมนัก เนื่องจากมีอันตรายระหว่างการเดินทาง อีกทั้งการขนส่งสินค้าก็ทำได้ไม่สะดวกนัก

เรื่องราวการเดินทางทางทะเลของชาวอินเดียปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพุทธศาสนาจำนวนมากนอกจากพระไตรปิฎกแล้ว ยังมีเรื่องเล่าชาดกต่างๆ ที่เล่าเรื่องการเดินทางข้ามสมุทรของชาวอินเดีย ในเอกสารของพราหมณ์อินเดียก็ได้แสดงให้เห็นภาพของการเดินทางของชาวอินเดียที่มุ่งสู่ดินแดน สุวรรณภูมิด้วยเช่นกัน เช่น ในตำราอรรถศาสตร์ของโกทิลยะ ได้กล่าวถึงการเดินทางของพ่อค้าชาวอินเดียเพื่อไปแสวงหาตัวยาค เครื่องเทศ และของหอม เพื่อบูชาพระเป็นเจ้าในแดนไกลถึงสุวรรณทวีป พราหมณ์อินเดียจำนวนมากตั้งถิ่นฐานในพูนันและคาบสมุทรมลายู และยังมีตำนานเรื่องเล่าความเป็นมาของบรรพบุรุษผู้สร้างเมืองของกลุ่มชนที่ตั้งบ้านเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มักอ้างอิงถึงพราหมณ์ สอดคล้องกับหลักฐานในประวัติศาสตร์ว่าพราหมณ์มีความรู้ มักเป็นผู้มีอำนาจในราชสำนักต่างๆ ในดินแดนถิ่นนี้ ในขั้นต้นกลุ่มพ่อค้าชาวอินเดียเดินทางเข้ามาก่อนเพื่อมาค้าขายแลกเปลี่ยนสิ่งของกับกลุ่มชนต่างๆ ในบริเวณนี้ จนกระทั่งมีการตั้งหลักแหล่งตามเมืองท่าต่างๆ เพื่อพักระหว่างช่วงฤดูลมมรสุม เมื่อพ้นฤดูลมมรสุมแล้วจึงเดินทางกลับ หลังจากนั้นกลุ่มพราหมณ์และพระภิกษุในพุทธศาสนาจึงได้ออกเดินทางมาเพื่อเผยแพร่วรรณกรรมของตนในเวลาต่อมา จนกระทั่งในราวพุทธศตวรรษที่ 7-8 มีการติดต่อกันมากขึ้น ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6-7 ได้เกิดอาณาจักรขึ้นมา คือ อาณาจักรพูนันมีอาณาบริเวณนับตั้งแต่แม่น้ำโขงตอนใต้หรือที่ราบปากแม่น้ำโขง ครอบคลุมไปจนถึงประเทศเวียดนามตอนใต้ แม่น้ำโขงตอนกลาง ตลอดจนส่วนใหญ่ของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและแหลมมลายู ศาสนาที่นับถืออยู่ในอาณาจักรนี้มีทั้งศาสนาพราหมณ์

ลัทธิไศวะนิกาย ไชยวงนิกาย และพุทธศาสนาลัทธิหินยาน ต่อมาถูกรวมเข้าอยู่ในอำนาจของอาณาจักรเขมร หลังจากนั้นอาณาจักรอื่นๆ ได้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมา เช่น อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรเขมร อาณาจักรศรีเกษตร และอาณาจักรศรีวิชัย เป็นต้น ผู้คนส่วนใหญ่ในดินแดนเหล่านี้ให้ความเคารพนับถือในผีสิงและเทวดาเป็นอย่างมาก ยิ่งเมื่อชาวอินเดียนำศาสนาของตนเข้ามาในดินแดนเหล่านี้ ผู้คนพื้นถิ่นได้รับเอาวัฒนธรรมทางศาสนาพราหมณ์ทั้งเรื่องเล่า เทพนิยาย พิธีกรรม การนับถือเทพเทพีของศาสนาพราหมณ์ เข้ามาผสมกลมกลืนกับความเชื่อดั้งเดิมของตน เป็นต้น (Saraya, 2011: 78)

หลักฐานร่องรอยของสิ่งก่อสร้างและสิ่งต่างๆ ในอดีตที่ค้นพบในปัจจุบัน เผยให้เห็นการเดินทางติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชาวอินเดียโบราณกับผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเริ่มต้นที่ พม่า จามปา เขมร อินโดนีเซีย และไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับการเคารพนับถือ พระพิฆเนศในดินแดนแถบนี้มีปรากฏให้เห็นมากมาย ดังนี้

1. **พม่า** เดิมเป็นดินแดนของชนชาติมอญที่นับถือพุทธศาสนามาแต่โบราณ เนื่องจากศาสนาพราหมณ์ไม่ได้เป็นศาสนาประจำชาติ จึงมีบางกลุ่มที่นับถือศาสนาอื่น ทั้งนี้ชาวอินเดียได้อพยพจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียข้ามอ่าวเบงกอลและมาขึ้นฝั่งที่พม่าตอนใต้ (Kachacheewa, 1988: 47) บริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ซึ่งเป็นเมืองท่าที่มีการติดต่อค้าขายกับชาวอินเดีย มีการพบรูปเคารพของพระองค์เป็นจำนวนมาก รูปเคารพส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็กเหมาะสำหรับการนำติดตัวในการเดินทาง นอกจากนี้ในเขตการค้าระหว่างพม่ากับอินเดียก็พบรูปสลักพระพิฆเนศจำนวนมาก เช่น พบรูปสลัก พระพิฆเนศอย่างหยาบๆ ขนาดเล็ก ในพิพิธภัณฑสถานเมืองย่างกุ้งมีแผ่นภาพสลักหุ่นต่าของพระพิฆเนศรูปเป็นมนุษย์ ศีรษะเป็นช้าง มี 4 กร 2 กรบน ถือจักร และเชือก ส่วน 2 กรล่างถือผลลิลวาและงาช้าง (Intarawoot, n.d: 76) ทั้งนี้ ชาวพม่ารู้จักพระพิฆเนศในชื่อที่เก่าที่สุด คือ มหาพินายปุรหา (Mahapinaypurha) ส่วนพม่าตอนเหนือที่พุกาม พบรูปเคารพพระพิฆเนศร่วมกับเทพอื่น ๆ อยู่ตามมุมทั้งห้าของเจดีย์ในลักษณะของเทพผู้ดูแลรักษาพุทธสถานที่เจดีย์ชเวชันทอร์ (Shwehsandaw) และยังมีปรากฏ รูปเคารพ

พระพิฆเนศอีกลักษณะหนึ่งคือ พระองค์ปรากฏร่วมกับควัมปติ (ควัมปิ คือ พระอรหันต์ผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาของพม่า ชาวพม่ามีการนับถือว่าเป็นเทพแห่งเวทย์มนตร์คาถา) ทั้งนี้ สามารถเห็นรูปเคารพพระพิฆเนศจำนวนมากทั้งตอนเหนือและตอนใต้ของพม่า ปัจจุบันชาวพม่ายังคงบูชาพระพิฆเนศอยู่บ้าง โดยยกย่องให้เป็นผีนัด (Nat) หรือ เทพอารักษ์อันศักดิ์สิทธิ์องค์หนึ่ง เทวรูปของพระองค์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในพม่าที่ประดิษฐานอยู่บนยอดเขาโปปา (Popa) เป็นเทวรูปที่ทำตามแบบอินเดีย (Kachacheewa, 1988: 49)

2. **จามปา** อาณาจักรจามปาเป็นอาณานิคมของอินเดียก่อนถึงศตวรรษที่ 2 โดยมี "ศรีมาน" ชาวอินเดียได้ตั้งราชวงศ์แห่งจามปาขึ้นในปี พ.ศ. 192 แล้วได้สร้างระบบการปกครองแบบอินเดียขึ้น หลังจากนั้นก็มีราชวงศ์ต่างๆ สืบต่อกันมา Four Authors (1971) ด้วยเหตุนี้อารยธรรมอินเดียจึงแพร่เข้าสู่อาณาจักรจามปา ชาวจามป่านับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีการสร้างเทวสถานให้พระศิวะหลายแห่ง จารึกต่างๆ ของกษัตริย์จามปาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8 แสดงถึงการนับถือศาสนา ในราชสำนักซึ่งตอนนั้นเคารพพระศิวะ พระนางอุมา ขณะเดียวกันก็เคารพพระพรหม และพระนารายณ์ด้วย จารึกภาษาสันสกฤตของจามปามีคำว่า "วรมัน" ต่อท้ายพระนามกษัตริย์หลายพระองค์ เช่น ภัทรวรมันที่ 1 มโนรถวรมัน วิชัยวรมัน รุทรวรมัน หลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลจากอินเดีย (Chaiyotha, 1992: 32) ศาสนาพราหมณ์ได้แผ่เข้าไปในอาณาจักรจามปาราวพุทธศตวรรษที่ 6 โดยมีลัทธิไศวะนิกายเป็นลัทธิหลัก การนับถือพระพิฆเนศนั้นได้รับการยกย่องนับถือทั้งในฐานะบริวารของพระศิวะและในฐานะเทพแห่งศิลปวิทยา รูปเคารพพระพิฆเนศที่ค้นพบในอาณาจักรจามปามักปรากฏรูปลักษณะครึ่งคน ครึ่งช้าง คือ มีเศียรเป็นช้าง ตัวเป็นมนุษย์ มี 4 กร งาช้างข้างหนึ่งหัก หัตถ์ซ้ายจะถือกระบวยตักน้ำ หรือถือถ้วยขนมโมทกะและบางครั้งก็อาจพบเห็นว่ามีเนตรที่ 3 ของพระศิวะปรากฏอยู่ และ สวมเครื่องประดับด้วย (Intarawoot, n.d: 73)

3. **เขมร** ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 ชาวอินเดียจำนวนมากได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งในกัมพูชา และ "คอนเดียน" พราหมณ์จากอินเดียตอนใต้ได้วางรากฐาน

การปกครองแบบอินเดียนในกัมพูชา จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 12 กษัตริย์ชัยวรมันที่ 1 ได้ทรงรวมอาณาจักรย่อยๆ เข้าเป็นอาณาจักรใหญ่อาณาจักรเดียวในพุทธศตวรรษที่ 13 มีการสถาปนาอาณาจักรกัมพูชาขึ้นมา โดยมีนครวัดเป็นนครหลวง อาณาจักรกัมพูชาได้รับอิทธิพลจากอินเดียในด้านต่างๆ มากมาย เช่น ตัวหนังสือ กฎหมายแพ่งและอาญาที่ได้พื้นฐานจากคัมภีร์ธรรมศาสตร์ของพระมนู ผู้เป็นนักปราชญ์นิติกฎหมายในสมัยโบราณของอินเดีย ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ไศวนิกายเป็นศาสนาที่ชาวกัมพูชานิยมมาก ส่วนไวษณพนิกายและพุทธศาสนาก็แพร่เข้าไปด้วยเช่นกัน (Chaiyotha, 1992: 45) เดิมทีอาณาจักรกัมพูชา คือ อาณาจักรฟูนัน ต่อมาเมื่อวัน ๆ หนึ่งชื่อ เจนละได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาแทนที่ และมีการรวบรวมเป็นปึกแผ่นในที่สุด ทั้งนี้อารยธรรมอินเดียนได้เข้ามามีอิทธิพลในเขมรตั้งแต่สมัยอาณาจักรฟูนันตามจดหมายเหตุของจีนปรากฏว่ามีการนับถือศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาอยู่ในอาณาจักรฟูนันตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 6 โดยลัทธิไศวนิกายเป็นศาสนาสำหรับกษัตริย์ ด้วยการเคารพบูชาในรูปของคิวลิ่งค์ ส่วนพระพิฆเนศพบว่า มีปรากฏร่วมกับเทพองค์อื่นๆ ในลักษณะของเทพบริวาร และยังเกี่ยวข้องกับกลุ่มเทวดานพเคราะห์ซึ่งเกี่ยวกับโชคชะตาของมนุษย์ บางครั้งก็รวมอยู่กับเทวมารดาโลก คือ มาตุกาทั้ง 7 อีกด้วย หลังพุทธศตวรรษที่ 16 ลงมาได้ปรากฏรูปเคารพของพระพิฆเนศในลักษณะของอาลักษณ์ รูปแบบนี้คงเป็นต้นเค้าของคติที่ว่าพระพิฆเนศเป็น เทพแห่งศิลปวิทยาการ ปัจจุบันที่พิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑ์เมือง (Rochefort-sur-Mer) ในประเทศฝรั่งเศสมีการจัดแสดงพระพิฆเนศจากตริตรอน (Triton) จากปราสาทหินกตา หรือ ผิฝิเยกเนส นับเป็นประติมากรรมพระพิฆเนศที่ใหญ่ที่สุดในอินโดจีนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เทวสถานของพระองค์ในอารยธรรมขอมโบราณสูงส่งมาก เพราะเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญในฝ่ายไศวนิกายซึ่งเป็นศาสนาที่นิยมนับถือกันอยู่ ดังนั้น เทวรูปของพระองค์จึงปรากฏอยู่ในเทวสถานหรือปราสาทหินทุกแห่งที่สร้างขึ้นในลัทธิไศวนิกายซึ่งเจริญสูงสุดในพุทธศตวรรษที่ 14 เทวรูปพระองค์ในศิลปะขอม มักมี 2 พระกรวางอยู่บนพระขานู (เข่า) ประทับนั่งขัดสมาธิ ถ้าประทับยืนก็จะมี 4 พระกร และจะประทับยืนตรงไม่เอียงพระโสณี (ตะโพก) เหมือนของอินเดียน ปัจจุบันคติการบูชา พระพิฆเนศในเขมรเหลือเพียงในหมู่บ้าน หรือคนรุ่นเก่าๆ เท่านั้น (Kachacheewa, 1988: 56)

4. อินโดนีเซีย เนื่องจากหมู่เกาะอินโดนีเซียตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมระหว่างเส้นทางการค้าและการเผยแพร่ศาสนาจากอินเดียนไปยังจีน จึงรับอารยธรรมอินเดียนมาจากทุกภาคของอินเดียนในเกาะชวาและเกาะบาหลีได้รับอิทธิพลชีวิตความเป็นอยู่จากอินเดียนมากมาย เช่น พิธีรีตองเกี่ยวกับบ้านเมือง วรรณคดี นิยาย และเรื่องปรัมปรา เป็นต้น ส่วนเกาะบาหลีอยู่ภายใต้การดูแลของอินเดียนในพุทธศตวรรษที่ 10 ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 14 ชาวได้เข้ามาครอบครองเกาะบาหลี พุทธศตวรรษที่ 17 บาหลีก็ถูกราชคิน แต่ในปี พ.ศ. 2454 เกาะบาหลีตกอยู่ภายใต้การปกครองของเนเธอร์แลนด์ ศิลปะการฟ้อนรำที่มีชื่อของบาหลีก็มีต้นกำเนิดมาจากอินเดียน บาหลีได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมโบราณของอินเดียนไว้ตราบนานถึงปัจจุบันศาสนาฮินดูจึงยังมีชีวิตชีวาอยู่ในบาหลี (Chaiyotha, 1992: 69) ศาสนาพราหมณ์รุ่งเรืองสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 ประติมากรรมศาสนาฮินดูในชวาเวลานั้นมีความเกี่ยวเนื่องกับลัทธิไศวนิกาย ในช่วงต้นรูปเคารพ พระพิฆเนศเลียนแบบศิลปะในอินเดียน ต่อมารูปเคารพพระพิฆเนศมีลักษณะเฉพาะ คือ มีทำนงแยก พระขงษ์ (แขน) ทั้งสองห่างกันมาก ฝ่ายพระบาททั้งสองข้างชิดกัน ซึ่งเป็นลักษณะในศิลปะชวาสมัยแรก ที่รักษาสุนทรียภาพแบบอินเดียน สมัยคุปตะ คือ บ่าใหญ่ เอวเล็ก ใบหน้าแสดงความเมตตา กรุณา เครื่องอภรณ์ประดับพระองค์ยังมีน้อย ต่อมาสมัยหลังนิยมทำรูปกะโหลกศรีษะเป็นเครื่องประดับ รวมทั้งรอบๆ บัลลังก์ ด้วยนับถือกันมากในชวาภาคตะวันออกเฉียง พระพิฆเนศจากบาหลี เมืองบลิตาร์ สร้างในสมัยราชวงศ์สิงหสาหรี เป็นองค์ที่มีขนาดใหญ่และสวยงาม องค์นี้ประทับนั่งแยกพระขงษ์แต่หันฝ่ายพระบาท เข้าหากัน ทรงถือกลาละไว้ในพระหัตถ์หนึ่ง ที่ฐานด้านหน้ามีกะโหลกศรีษะมนุษย์ประดับอยู่ ลักษณะ การนั่งและการประดับหัวกะโหลก ตามเครื่องพัศตราภรณ์และที่ฐานนี้เป็นลักษณะเด่นของเทวรูป พระพิฆเนศแบบชวา (Kachacheewa, 1988: 60) สาเหตุที่พระพิฆเนศของชวามีการประดับหัวกะโหลกอย่างน่าสะพรึงกลัวเช่นนั้นเพราะชาวชวานิยมนับถือพระองค์ในฐานะ “คณปติ” คือ หัวหน้าบริวารแห่ง พระคิเว (ทรงเป็นผู้ดูแลเหนือภูตผีปีศาจต่างๆ) ดังนั้น การสร้างเทวรูปดังกล่าวจึงแสดงถึงเทวานุภาพในการขจัดสิ่งชั่วร้าย มนต์ดำ และโรคภัยต่างๆ นั่นเอง ภายหลังศาสนาอิสลามเข้าครอบครองอินโดนีเซีย คติการนับถือพระพิฆเนศเหลืออยู่เพียงที่เกาะ

บาทลี สถานที่สำคัญสำหรับพระพิฆเนศอยู่ที่เคาคซาร์ (Goa Gajah) ใกล้เปเซง (Pejeng) ราชอาณาจักรในอดีตของบาทลีเป็นถ้ำขนาดใหญ่ที่มีการแกะสลัก อย่างเลื่องชื่อ ภายในนั้นมีเทวรูปพระพิฆเนศ สันนิษฐานว่าสร้างในราวๆ พุทธศตวรรษที่ 16 เทวรูปที่มีชื่อเสียงอีกแห่งหนึ่งที่เยห์ปูล์ (YehPuluh) อยู่ห่างจากเคาคซาร์มากนัก มีการแกะสลักหินรูปนูนสูงเป็นภาพปริศนา ขนาดยาว 25 เมตร ปลายสุดของภาพเป็นเทวรูปพระพิฆเนศสร้างตามแบบศิลปะชาวโบราณ สันนิษฐานว่าภาพทั้งหมดทำขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 19 (Wattanamahath, 2005: 54)

5. **ไทย** ดินแดนแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา เดิมเป็นที่อยู่อาศัยของชนชาติมอญ ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ทวารวดีตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 12 ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 16 ชนชาติขอมก็เข้ามาตั้งเมืองที่ละโว้ (ลพบุรี) และในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ได้ขยายอำนาจไปถึงเขตแดนของอาณาจักรทวารวดี (ลำพูน) ส่วนชนชาติไทยนั้นเริ่มมีบทบาทในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 18 ชนชาติไทยได้ตั้งหลักแหล่งบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลาง ซึ่งบริเวณดังกล่าวมีร่องรอยของขอมปรากฏอยู่ที่เมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัยมาก่อน ต่อมาชนชาติไทยได้ทำการยึดอำนาจจากขอมและตั้งตนเป็นอิสระ หลักฐานทางโบราณคดีสะท้อนให้เห็นว่าอิทธิพลของความเชื่อในศาสนาฮินดูได้เจริญอยู่ในดินแดนนี้มาก่อนที่ไทยจะเข้ามาครอบครองนานแล้ว โดยภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยนั้นได้รับอิทธิพลผ่านเข้ามาทางเขมร(เขมรได้รับอิทธิพลของอินเดียตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 6 เมื่อครั้งที่เป็นอาณาจักรฟูนัน)ส่วนภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากอินเดียโดยตรงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7-8 โดยศาสนาพราหมณ์เป็นที่นับถือกันแต่เพียงในกลุ่มชนชั้นสูง ส่วนประชาชนคนนับถือพุทธศาสนา หรืออาจจะนับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เพราะ ชาวพื้นเมืองมีความเชื่อถือดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสงเทวดาซึ่งเข้ากันได้ดีกับการนับถือเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ (Kachacheewa, 1988: 66) คติการนับถือพระพิฆเนศในเมืองไทยเป็นแบบเขมร คือ เป็นเทพเจ้าองค์สำคัญในไศวนิกาย คือ จะต้องมีประจำในเทวสถานของลัทธินี้ มีการนับถือในฐานะเทพเจ้าผู้จัดอุปสรรค และเทพเจ้าแห่งการประพันธ์ด้วย จารึกวัดป่ามะม่วงในสมัยสุโขทัย

กล่าวถึงการสร้างเทวรูปสำคัญในศาสนาพราหมณ์ สันนิษฐานว่าน่าจะมีการนับถือพระพิฆเนศด้วย ดังที่ทราบกันว่าพระองค์เป็นเทพเจ้าที่มีบทบาทสำคัญมากองค์หนึ่งของศาสนา ต่อมาในสมัยอยุธยา โดยเฉพาะสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงเลื่อมใสศาสนาพราหมณ์เป็นอย่างมาก หลักฐานในพระราชพงศาวดารกล่าวถึงการที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปพระพิฆเนศ และพระเทวกรรม (พระพิฆเนศในฐานะบรมครูช่าง) หลายครั้งด้วยกัน ถัดจากนั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5) วรรณคดีส่วนใหญ่กล่าวถึงพระพิฆเนศในทางคหกรรมเป็นหลัก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ปรากฏในลักษณะของเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการอย่างชัดเจน (Wattanamahath, 2005: 59) ในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครอง คติความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศก็เบาบางลง จากนั้นในสมัยรัชกาลที่ 9 เมื่อบ้านเมืองกลับเข้าสู่สภาวะปรกติ คติความเชื่อเกี่ยวกับพระองค์ก็ได้กลับมาเฟื่องฟูอีกครั้ง ในอดีตความเชื่อพระพิฆเนศของสังคมไทยปรากฏเฉพาะอยู่ในแวดวงชนชั้นสูงเท่านั้น แต่ปัจจุบันความเชื่อพระพิฆเนศได้แพร่ขยายไปยังชนชั้นกลาง จนกระทั่งพ่อค้าแม่ค้า นักศึกษา และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ยังพบว่ามีความนิยมในการสร้างศาลและรูปเคารพของพระพิฆเนศขึ้นมาอย่างมากมายทั้งในวัด สถานที่ราชการ บริษัท ห้างร้าน เคหะสถาน องค์กรต่างๆ รวมทั้งพื้นที่ของโลกไซเบอร์ด้วย

ภาพสะท้อนการเดินทางของพระพิฆเนศ

การเดินทางของพระพิฆเนศจากอินเดียสู่ดินแดนต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายใต้มิติวัฒนธรรมด้านความเชื่อทางศาสนา (พระพิฆเนศ) เผยให้เห็นถึงวิถีความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

ช่วงที่การดำเนินชีวิตอยู่ในสภาวะปรกติ กล่าวคือ อินเดียในยุคที่มีความเจริญรุ่งเรือง ความต้องการ ในการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่ขาดแคลนกับดินแดนต่างๆ อีกทั้งวิถีคิดของชนชั้นปกครองในการเผยแพร่ความรู้เรื่องอารยธรรมของตน ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายผู้คนจากอินเดียสู่ดินแดนต่างๆ

ช่วงที่การดำเนินชีวิตต้องเผชิญกับภาวะวิกฤต ไม่ว่าจะเป็นห้วงเวลาของศึกสงครามที่เกิดขึ้นจากภายนอก หรือสงครามที่เกิดขึ้นภายในประเทศ วิกฤตแห่งชีวิตที่ทุกข์ร้อนเช่นนี้ทำให้ชาวอินเดียต้องเผชิญหน้ากับความไม่มั่นคงในการดำเนินชีวิต พวกเขาจึงตัดสินใจออกเดินทางแสวงหาดินแดนที่สามารถมอบความปลอดภัยในการดำรงชีพอีกครั้งให้แก่พวกเขาได้ อีกทั้งการช่วงชิงอำนาจในการยึดครองจิตใจประชาชนผู้อยู่ภายใต้อำนาจของชนชั้นปกครองระหว่างวรรณะสองวรรณะ คือ วรรณะพราหมณ์และวรรณะกษัตริย์ก็เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นให้ชาวอินเดียต้องออกเดินทางออกจากผืนแผ่นดินมาตุภูมิ

ภาพประวัติศาสตร์ในอดีตแสดงให้เห็นอิทธิพลทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับการมีอำนาจเหนือเส้นทางการค้าทางทะเลจากอินเดียสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องเทศและอาหารนาชนิด นอกจากนี้อิทธิพลทางด้านศาสนาก็ได้นำพาชาวอินเดียให้มุ่งหน้าสู่สุวรรณภูมิด้วยเช่นกัน กล่าวคือการเผยแพร่พุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เพื่อธำรงฐานอำนาจทางศาสนาในครั้งนั้น กษัตริย์ พราหมณ์ และพ่อค้า คือ กลุ่มคนสำคัญที่ได้เดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (พม่า จามปา เขมร อินโดนีเซีย และไทย) ภาพของการเคลื่อนย้ายผู้คน สิ่งของ วัฒนธรรม วิธีคิด ความเชื่อ จึงได้ติดตามผู้คนเหล่านี้เดินทางจากดินแดนต้นกำเนิดพระพิฆเนศ เทพเจ้าองค์สำคัญตามความเชื่อในศาสนาของชาวอินเดียก็ได้เดินทางมาพร้อมกับกลุ่มคนที่ศรัทธาและเลื่อมใสในพระองค์ด้วยเช่นกัน

เมื่อความเชื่อนี้เดินทางมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ท้องถิ่นสังคมที่พระพิฆเนศเดินทางไปถึงก็ได้มีการปรุงแต่งและผสมผสานพระพิฆเนศเข้ากับลักษณะของผู้นั้น สังคม วัฒนธรรมของสังคมที่พระพิฆเนศเดินทางไปถึง เช่น พม่า มีการนับถือพระพิฆเนศในฐานะของเทพผู้จัดอุปสรรค เทพผู้ดูแลรักษาพุทธศาสนา และนับถือร่วมกับควัมปิ (เทพในความเชื่อดั้งเดิมของชาวพม่าว่าเป็นเทพแห่งเวทย์มนต์คาถา) นอกจากนี้ชาวพม่ายังได้นำพระพิฆเนศมาเชื่อมโยงกับความเชื่อท้องถิ่นเรื่องผีน้ำ (เทพอาร์กซ์) พระพิฆเนศจึงถูกยกย่องให้เป็นผีน้ำอีก

ด้วย จามปา มีการเลื่อมใสศรัทธาอิทธิฤทธิ์ของพระพิฆเนศเป็นอย่างมาก ดังนั้น จึงนับถือพระพิฆเนศในฐานะเทพบริวารของพระศิวะ และในฐานะเทพแห่งศิลปวิทยาการ ส่วนที่เขมร มีการนับถือพระพิฆเนศในสถานะที่สูงส่ง เนื่องจากพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญ โดยเป็นบุตรแห่งพระศิวะ และมีการนับถือร่วมกับเทวดานพเคราะห์เกี่ยวกับโชคชะตาของมนุษย์ พร้อมทั้งนับถือในฐานะเทพอาลักษณ์หรือเทพแห่งศิลปวิทยาการอีกด้วย อินโดนีเซีย มีการนับถือพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญในลัทธิศิวะนิกาย และนับถือว่าเป็นหัวหน้าบริวารแห่งพระศิวะ และในไทย มีการนับถือพระพิฆเนศในฐานะเทพเจ้าผู้จัดอุปสรรค เทพเจ้าแห่งการประพันธ์ บรมครูช่างในทางคชกรรม และเทพเจ้า แห่งศิลปวิทยาการ เป็นต้น

การเดินทางอพยพของผู้คนในอดีตอาจต้องใช้เวลาที่ยาวนาน แต่ในวิถีแห่งโลกปัจจุบันยุคดิจิทัล (Digital Age) ผู้คนต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลกันสามารถติดต่อใกล้ชิดกันได้ในช่วงเวลาอันสั้นบนพื้นที่อิเล็กทรอนิกส์หรือที่เราเรียกกันว่า “พื้นที่โลกไซเบอร์” ด้วยการย่อขนาดพื้นที่ทางกายภาพของโลกที่กว้างใหญ่ให้กลายเป็นพื้นที่ที่ผู้คนสามารถใกล้ชิดกันได้ในช่วงเวลาอันสั้น อีกทั้งทุนนิยมที่เข้าใจอย่างลุ่มลึก ถึงความต้องการที่หลากหลายของมนุษย์ก็ได้สร้างสรรค์สินค้าใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในทุกขณะเวลา เพื่อตอบสนองความต้องการอันมหาศาลของผู้คนบนโลกใบนี้ เทคโนโลยีและการแข่งขันในการดำเนินชีวิตทุกขณะในปัจจุบัน ผู้คนถูกทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวและอ้างว้าง ทุนนิยมได้สร้างสินค้าแห่งศรัทธาขึ้นมาเพื่อสนองตอบกับความต้องการทางด้านจิตใจของผู้คนในปัจจุบัน ศรัทธาของมนุษย์จึงได้กลายมาเป็นสินค้าประเภทหนึ่งที่ต้องสนองความต้องการของมนุษย์ในขณะนี้ นอกจากนี้อิสรภาพแห่งวิถีปัจเจกที่กำลังขยายตัวในโลกปัจจุบันก็ได้พาผู้คนให้ออกเดินทางจากผืนแผ่นดินแม่มาสร้างชีวิตใหม่ผ่านช่องทางและโอกาสทางการศึกษา อาชีพ และการแต่งงานข้ามวัฒนธรรม ฯลฯ อีกทั้งรสนิยมของปัจเจกที่เกี่ยวข้องกับงานศาสนศิลป์ ก็ทำให้โลกใบนี้ถูกย่อขนาดให้เล็กลง ทำให้เกิดข้อสงสัยต่อไปว่าขณะนี้การเดินทางของพระพิฆเนศได้เกิดขึ้นกว้างไกลออกไปเท่าใดกว่าที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วเมื่อครั้งในอดีต

References

- Chaiyotha, Danai. (1992). *Ma nud kub arrayatham nai asia tai lem neung*. (In Thai) [Man and civilization in South Asia vol.1]. Bangkok: OS Printing House.
- Chinnak, Kanjana. (2001). *Karn praekrajay ittipon khong arrayatham India khao su phummipak Asia tawan-ork chiang tai lae pratath thai*. (In Thai) [The diffusion of Indian civilization to Southeast Asia and Thailand]. *Chombueng Journal*, 4, 52-71.
- Chokmukda, Werachai. (2011). *Plik dan parata prawatsart india arrayatham tawan-ork tee mai mee wan lom salai*. (In Thai) [The Indian discovery: the history of immortalized east civilization]. Bangkok: Yipsee.
- Danthanin, Mongkhollert. (2011). *Tang leuk khong khon mod thang soo bot vikroe kwam pen ma karn nom rab pra pootta sassana khong khon chantan*. (In Thai) [A choice of the loser: analysis of Buddhism acceptance by the untouchable]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Ditsakul, Supattharadit. (1973). *Sassana pram nai arnachak khom*. (In Thai) [Brahman and Khmer Kingdom]. Bangkok: Pikaneth Printing.
- Hall, D.G Edward, and Kasetsiri, Charnvit. (2006). *Prawatsart asia tawan-ork chiang tai : suwannabhum-usakane pak pitsadan neung-song*. (In Thai) [Southeast Asian history: Suvannabhumi-Southeast Asia, the Eccentric Version1-2]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Intarawoot, Phasook. (n.d). *Roob kao rob nai sassana hindu*. (In Thai) [Sculptures in the Hinduism]. Bangkok: Silpakorn University.
- _____. (1999). *Tawarawadee: Karn sukha cherng vikroe chak lakthan boran kadee*. (In Thai) [Dhavaravati Kingdom: Archeological evidence-based study]. Bangkok: Aksorn Samai.
- Jermasawat, Promsak. (1980). *Khon kab pra chao*. (In Thai) [Man and God]. Bangkok : Krung Sayam Printing.
- Kachacheewa, Chiratsa. (1988). *Pra Pikaneth: Kati kwam cheau lae roob bab khong pra pikaneth tee pob nai prateth thai*. (In Thai) [Ganesha: believes and forms of Ganesha found in Thailand]. Bangkok: The Fine Arts Department.
- Kam-ek, Bamrung. (2005). *Ittipon khong sassana pram - hindu nai samai rattanakosin ton thon*. (In Thai) [Influence of the Brahman-Hindu in the early Rattanakosin era]. Research report of Department of Eastern Language, Faculty of Archaeology, Silpakorn University.
- Kasemsan na Ayuthya, Uthsanee. (2003). *Prawatsart pram lae pra maha thep 7 pra ong*. (In Thai) [History of Brahman and 7 Greatest Gods]. Bangkok : OS Printing House.
- Kraileuk, Piriya. (1990). *Prawatsart sinlapa lae boran kadee nai prateth thai*. (In Thai) [History of Arts and Archeology in Thailand]. Bangkok: Amarint Printing.
- Noonsuk, Preecha. (1981). *Ittipon khong maha kab ramayana nai asia tawan-ork chiang tai*. (In Thai) [Influence of the Ramayana in Southeast Asia]. Bangkok: Office of The National Culture Commission.
- Panananont, Chartchai. (1984). *Kwam samkan khong asia tawan-ork chiang tai: a-deed lae patchuban*. (In Thai) [Importance of Southeast Asia: past and present]. *History Journal*, 9 (3), 68-70.
- Pong-arjarn, Chalerm. (1986). *Peun than arrayatham thai*. (In Thai) [Foundation of Thai civilization]. Bangkok: Netikul Printing.
- Saenburan, Prayong. (2004). *Pratya india*. (In Thai) [Indian Philosophy]. Bangkok: OS Printing House.
- Saraya, Thida. (2011). *Prawatsart maha samut india*. (In Thai) [The history of Indian ocean]. Bangkok: Mueng Boran.
- Satjaweerawan, Suwanna. (1979). *Arrayatham tawan-ork lae tawan-tok*. (In Thai) [East and West civilizations]. Bangkok: Odeon Store.
- Suwanwong, Kanchana. (1996). *Witee cheewit pitee kam lae kan tamrong aekkalak thang wattanatham khong klum pram ratchasamnak nai sungkhom thai: sukha koranee tewasathan bot pram pra nakorn*. (In Thai) [Way of life, ritual, and cultural identity maintainance by the Royal Brahman in Thai society : A case study of the Pra Na Korn Brahman Shrine]. MA Thesis (Anthropology), Department of Sociology and Anthropology, Chulalongkorn University.
- Thongpan, Sarun. (2010). *India reum tee nee tamin nadoo*. (In Thai) [India started here "Tamil Nadu"]. Bangkok: Mueng Boran.
- Wattanamahath, Kitti. (2005). *Tree te wa pa korn*. (In Thai) [Tree Teva Pakorn]. Bangkok: Sang San Book.
- Wright, Michael. (2005). *Pra pikaneth maha thep hindu chom poo tawee lae usakaneth*. (In Thai) [Ganesha in Indian continent and Southeast Asia]. Bangkok: Matichon Printing.
- Wongthamma, Thonglao. (1992). *Pratya india*. (In Thai) [Indian Philosophy]. Bangkok: Odeon Store.

